

PRELIMINARNA IZJAVA

Priština, 8. oktobar

Dobro vođeni i transparentni izbori koji su bili pogođeni nejednakim uslovima za nadmetanje, kao i zastrašivanjem i odsustvom konkurencije u oblastima u kojima žive kosovski Srbi

Ovaj preliminarni izveštaj Izborne posmatračke misije Evropske unije (EU EOM) dostavljen je pre završetka celog izbornog procesa. Kritične faze dalje preostaju, što uključuje brojanje uslovnih i glasova putem pošte, tabeliranje rezultata i odlučivanje o žalbama. EU EOM je sada samo u poziciji da komentariše zapažanja stečena do danas, a kasnije će objaviti završni izveštaj koji sadrži punu analizu i preporuke za jačanje budućih izbornih procesa. EU EOM takođe može da daje dodatne izjave o pitanjima koja se tiču izbora, i to onda kada to smatra prikladnim.

Rezime

Prevremeni parlamentarni izbori bili su dobro sprovedeni i transparentni. Dan izbora protekao je u redu, a posmatrači EU EOM pozitivno su ocenili glasanje i brojanje. Kampanja je bila živahna i konkurentna što je omogućilo takmičarima da slobodno sprovode kampanju u većini Kosova. Međutim, okruženje u kojem se odvijala kampanja u područjima naseljenim kosovskim Srbima bilo je narušeno zastrašivanjem, koje je ciljalo na kandidate i pristalice koji nisu uz Srpsku Listu. Neprimereno korišćenje javnih resursa i nedostatak transparentnosti finansiranja kampanja rezultirali su nejednakačnim uslovima za nadmetanje na celom Kosovu. Sistemski problemi sa izbornim procesom, koji se ponavljaju i koji su identifikovani i u prethodnim posmatračkim misijama, moraju se hitno rešavati čim se formira nova vlada kako bi se Kosovo u potpunosti uskladilo sa međunarodnim standardima za demokratske izbore.

- Dan izbora je protekao u redu i mirno, a posmatrači EU EOM nisu prijavili veće incidente. Ukupna procena vođenja otvaranja, glasanja i brojanja uglavnom je bila pozitivna. Centralna izborna komisija (CIK) je obezbedila transparentnost procesa tako što je brzo na Internetu objavila preliminarne nezvanične rezultate za političke subjekte, podeljene po biračkim mestima.
- Pravni okvir koji reguliše ove izbore ostaje isti kao na prošlim izborima 2017. godine, jer nije izvršena nikakva reforma. Nastavljaju da postoje već ranije identifikovani nedostaci, poput raspisivanja vanrednih izbora u kratkom roku, neregulisanog predizbornog perioda, nedostatka transparentnosti i nadzora finansiranja kampanje i ključnih aspekata procesa koji su regulisani samo sekundarnim zakonodavstvom.
- CIK je radio transparentno i uprkos kratkom roku sve izborne pripreme su završene na vreme. Postojeći mehanizam imenovanja za sva tri nivoa tela za upravljanje izborima predviđa značajnu uključenost relevantnih političkih subjekata, uključujući tu i one koji predstavljaju nevećinske zajednice.
- Proces registracije je bio inkluzivan i CIK je potvrdio svih 25 političkih subjekata koji su se prijavili za učestvovanje na prevremenim izborima. Ukupno je bilo 1.067 kandidata, uključujući

* Ovo određenje je bez predrasuda u odnosu na stav o statusu, i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i Mišljenjem MSP o kosovskom proglašenju nezavisnosti.

343 žene. Ne postoje nerazumna ograničenja za potvrđivanje političkih subjekata ili podobnost kandidata.

- Slobode u kampanji su poštovane u živahnoj i takmičarskoj kampanji u najvećem delu Kosova. Intenzivan niz skupova održali su svi glavni kosovski albanski politički subjekti tokom zvaničnog perioda kampanje. Međutim, sloboda izbora birača bila je narušena slučajevima zloupotrebe javnih sredstava i uticajnih položaja centralnih i lokalnih vlasti.
- U zajednici kosovskih Srba, stranke koje žele da se takmiče sa Srpskom listom nisu bile u mogućnosti da organizuju efikasne kampanje, delom i zbog zastrašivanja kandidata, njihovih porodica i birača uopšte. Opštine pod kontrolom Srpske Liste, kao i vlada Srbije, usmeravale su kosovske Srbe da glasaju samo za Srpsku Listu, dok su njihovi protivnici proglašeni antisrpskim. Ovo je ograničilo ostvarivanje osnovnih demokratskih prava na slobodu govora, okupljanje i predstavljanje i, samim tim, izborni proces za kosovske Srbe bio je daleko ispod ovih međunarodnih standarda.
- Regulatorni okvir ne osigurava transparentnost i integritet finansiranja stranaka i kampanja. Na osnovu neispravnog tumačenja zakona, mnoge stranke izjavile su da planiraju da daju izveštaje o svojim troškovima samo za deset dana zvanične kampanje, što je dodatno ograničilo transparentnost. Nekoliko sagovornika EU EOM prijavilo je da vladajuće stranke daju kompenzaciju svojim velikim donatorima preko ugovora o javnim nabavkama. Nadzor ne obuhvata utvrđivanje neprijavljenih prihoda i rashoda i ne osigurava odgovornost.
- Poštovana je sloboda medija. Elektronski mediji omogućili su biračima pristup raznim političkim pogledima sa sveobuhvatnim izbalansiranim vestima i organizovanjem inkluzivnih izbornih debata. Nekoliko TV kanala kršilo je propise o plaćenom sadržaju, uključujući i prikazivanje političkih oglasa tokom svojih izbornih i političkih debata. Nezavisna komisija za medije u velikoj meri nije uspeła da sankcioniše i popravi medijske prekršaje tokom kampanje. Internet mediji, uključujući Internet stranicu vesti javnog servisa, često su pokazivali pristrasnost u izveštavanju.
- Facebook, najpopularnija društvena mreža na Kosovu, široko je korišćen od strane tradicionalnih medija za prenošenje njihovih uredničkih sadržaja, doprinoseći tako mogućnostima birača da donesu informisanu odluku i izbor. Kandidati su takođe koristili ovu platformu da dopru do glasača, što je uključivalo i priličnu količinu reklamiranja. Primećeni su primeri Facebook stranica koje pripadaju nepoznatim licima u kampanjama narušavanja ugleda. Međutim, Facebook još uvek nije uveo politike koje u potpunosti obezbeđuju transparentnost političkog i izbornog oglašavanja na Kosovu.
- Zakon propisuje rodnu kvotu od 30 odsto za svaki pol na listama kandidata, a koju su stranke dosledno primenjivale. Međutim, nije usvojeno dovoljno pozitivnih mera za postizanje ravnopravne rodne zastupljenosti u političkim strankama, posebno na lokalnom nivou. Rodna ravnopravnost još uvek nije dovoljno integrisana u zakone i relevantne politike.
- Tačnost i verodostojnost biračkog spiska je dugogodišnji problem. Konačni birački spisak od 1.937.868 birača ima više registrovanih birača od procenjene populacije koja ovde živi, zbog velikog broja ljudi u dijaspori, kao i preminulih birača koji su i dalje na biračkom spisku.

- CIK je 9. septembra usvojio Administrativno uputstvo u kojem je rečeno da se za glasanje mogu koristiti samo identifikacioni dokumenti koji su izdati na Kosovu. Ovakvoj odluci usprotivila se Srpska lista, a bezuspešno je podnela i žalbu. Uputstvo je izdato 26 dana pre dana izbora, čime je onima koji nemaju važeću ličnu kartu obezbeđeno razumno vreme da je pribave. Posmatrači iz EU EOM nisu pribavili opipljive dokaze o tome da ljudi nisu u bili mogućnosti da dobiju novu ličnu kartu.

Izborna posmatračka misija Evropske unije (EU EOM) prisutna je na Kosovu od 7. septembra, nakon poziva predsednika Hašima Tačija (Hashim Thaçi). Misiju predvodi šefica posmatračke misije Viola von Cramon-Taubadel, poslanica Evropskog parlamenta (MEP) iz Nemačke. Širom Kosova, EU EOM je rasporedio ukupno 108 posmatrača iz 27 država članica EU i Norveške i Švajcarske, da procene ceo izborni proces u odnosu na međunarodne obaveze i obaveze za demokratske izbore kao i odnosu na zakone Kosova. Delegacija Evropskog Parlamenta, na čelu sa Andrejem Kovačevim (Andrey Kovatchev), poslanikom parlamenta, takođe se pridružila misiji i u potpunosti podržava ovaj izveštaj. Na dan izbora posmatrači su posetili 416 biračkih mesta u svih 38 opština na Kosovu kako bi pratili glasanje i prebrojavanje. EU EOM je nezavisan u svojim nalazima i zaključcima i pridržava se Deklaracije o principima za međunarodno posmatranje izbora, potpisane u Ujedinjenim nacijama u oktobru 2005. godine.

Nalazi

I. OSNOVNE INFORMACIJE

Odlazeća vlada, na čelu sa premijerom Ramušem Haradinajem (Ramush Haradinaj), podnela je ostavku 22. jula 2019; Skupština Kosova raspuštena je mesec dana kasnije. Predsednik Tači je 26. avgusta zakazao prevremene izbore za Skupštinu sa 120 poslaničkih mesta za 6. oktobar. Ovo su četvrti skupštinski izbori od kada je Kosovo proglasio nezavisnost.

Vladu su sačinjavali Demokratska stranka Kosova (PDK), premijerova Alijansa za budućnost Kosova (AAK), Inicijativa za Kosovo (Nisma) i Alijansa Novo Kosovo (AKR). Nevećinske stranke, uključujući i Srpsku listu (Srpska lista), takođe su bile deo vlade pri njenom formiranju. Izgledalo je da je vlada efektivno već izgubila većinsku podršku u vreme njenog raspuštanja.

Na ovim izborima najveće opozicione stranke, Demokratski savez Kosova (LDK) i Samoopredeljenje (Vetëvendosje - VV), kandidovale su se nezavisno, kao i PDK. AAK je formirao predizbornu koaliciju sa Socijaldemokratskom partijom (PSD). Nisma i AKR su takođe formirali predizbornu koaliciju zajedno sa Strankom pravde (PD). Četiri stranke su se nadmetale za deset mandata zagarantovanih za zajednicu kosovskih Srba. To su bili Srpska lista, koja kontroliše sve opštine sa srpskom većinom na Kosovu, Samostalna liberalna stranka (SLS), Partija kosovskih Srba (PKS) i novoformirana Koalicija Sloboda. Za deset mesta zagarantovanih za ostale nevećinske zajednice bilo je ukupno 13 stranaka: po tri iz zajednica Bošnjaka i Goranaca, po dve koje predstavljaju romsku, aškalijšku i egipćansku zajednicu i jedna turska stranka.

II. REGISTRACIJA KANDIDATA

Otvoren i inkluzivan proces potvrđivanja kandidata

Ustav garantuje slobodu udruživanja, kao i pravo svakog građanina koji je navršio 18 godina da bude izabran. Zakonodavstvo koje ovo omogućava ne sadrži nikakva nerazumna ograničenja za potvrđivanje političkih subjekata ili podobnost kandidata.

Svih 25 političkih subjekata - četiri koalicije političkih stranaka, 20 političkih stranaka i jedan nezavisni kandidat - koji su se prijavili za dobijanje potvrde za učestvovanje na vanrednim parlamentarnim izborima 2019. godine, potvrđeni su. Nakon toga, Centralna izborna komisija (CIK) takođe je potvrdila liste kandidata sa 1.067 kandidata. Sve liste kandidata sa više od dva kandidata poštovale su obaveznu kvotu od 30 posto za polove. Sve u svemu, proces je bio inkluzivan, bez nekih značajnih kontroverzi.

III. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SISTEM

Pravni okvir je adekvatan, ali ranije identifikovani nedostaci i dalje postoje

Fundamentalne slobode okupljanja, udruživanja, sloboda govora, jednakost i nediskriminacija predviđene su Ustavom; pravo na nadmetanje, pravo glasa i tajnost glasanja takođe su zagarantovani i Ustavom i Zakonom o opštim izborima (ZOI). Pravni okvir koji je upravljao prethodnim izborima 2017. godine ostaje isti i za prevremene parlamentarne izbore 2019. Sve u svemu, on pruža adekvatne uslove za sprovođenje demokratskih i konkurentskih izbora, u skladu sa međunarodnim standardima na koje se Kosovo obavezalo svojim Ustavom¹. Proces reformi koji uključuje izmenu izbornog zakonodavstva pokrenut je neposredno pre raspuštanja Skupštine, ali nije se mogao dovršiti. Stoga nije sprovedena nijedna preporuka koju je EU EOM dao 2017. godine i koje su zahtevale promene zakona.

Zakonske odredbe o raspisivanju vanrednih izbora u najkraćem roku² daju CIK-u pravo da dalje skraćuje rokove unutar izbornog kalendara, uključujući i registraciju za glasanje van Kosova (GVK), potvrđivanje kandidata i zvanični period kampanje. Na taj način se povećava rizik od ugrožavanja zaštitnih mera i jednakosti političkih prilika. Važni aspekti procesa, kao što su registracija političkih stranaka, zastupljenost na nižim nivoima izborne administracije, postupci u Centru za brojanje i rezultate, poništavanje izbornih rezultata, koji bi trebalo da budu uključeni u ZOI i dalje su regulisani podzakonskim aktima, tj. uredbama CIK-a, dakle, ugrožava se pravna sigurnost.

Kosovo je jedinstvena izborna jedinica sa višestranačkim proporcionalnim sistemom zastupljenosti sa preferencijalnim glasanjem za najviše pet kandidata. Od 120 poslanika Skupštine koji se biraju tajnim glasanjem za mandat od četiri godine, za nevećinske zajednice je zagarantovano 20 mandata, uključujući deset za zajednicu kosovskih Srba³. Među mandatima dodeljenim političkom entitetu, svaki pol mora imati najmanje 30 posto ukupnog broja mesta osvojenih od političkog subjekta.

IV. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Transparentno izorno upravljачko telo i tehnički dobro pripremljeni izbori

¹ Član 22 Ustava navodi direktnu primenu niza instrumenata relevantnih za izbore: Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR), Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (ECHR). Nakon članstva Kosova u Evropskoj komisiji za demokratiju putem zakona, poznatom kao Venecijanska komisija, Kodeks dobre prakse izbora u izbornim pitanjima Venecijanske komisije iz oktobra 2002. godine primenjuje se kao referenca za sprovođenje demokratskih izbora.

² Prevremeni izbori ne mogu se održati ranije 30 i najkasnije 45 dana nakon raspuštanja Skupštine.

³ Preostalih deset mesta se deli na sledeći način: romska zajednica, jedno sedište; zajednica Aškalije, jedno sedište; egipatska zajednica, jedno sedište; i jedno dodatno mesto dodeljeno bilo Romima, Aškalijama ili egipatskoj zajednici sa najvećim ukupnim glasovima; bošnjačka zajednica, tri mandata; turska zajednica, dva sedišta; i Goranska zajednica, jedno poslaničko mesto.

Izborima je upravljalo tročlano telo za upravljanje izborima, koje se sastoji od Centralne izborne komisije (CIK), 38 opštinskih izbornih komisija (OIK) i 2547 biračkih odbora (BO)). Postojeći mehanizam za imenovanje CIK-a, OIK-a i BO-a predviđa značajnu uključenost relevantnih političkih subjekata, uključujući nevećinske političke subjekte. CIK trenutno ima deset članova, a jedno mesto je slobodno. Pored nestranačkog predsedavajućeg, postoje dva imenovana kandidata VV i DSK i po jedan iz PDK, Srpske liste, koalicije Vakaf, Turske demokratske partije Kosova (KDTP) i Partije ujedinjenih Roma Kosova (PREBK). AAK, druga po veličini stranka sada raspuštene koalicije PAN, nije zastupljena u CIK-u, jer predsednik nije potvrdio imenovanje drugog člana CIK-a iz ove koalicije⁴. AAK je, međutim, predstavljen na nivou OIK-a i BO-a.

CIK i OIK operišu na transparentan i profesionalan način. Sastanci CIK-a na kojima se donose odluke otvoreni su za javnost i odluke se obično objavljuju na Internet stranici CIK-a, mada ponekad objavljivanje kasni, neke odluke nedostaju i ne objavljuju se uvek na oba zvanična jezika. Odluke se obično donose konsenzusom, ali u nekoliko slučajeva konsenzus nije postignut i trebalo je primeniti glasanje jednostavnom većinom. Ovo uključuje odlučivanje o sastavu OIK-a, raspodelu pozicija predsedavajućih BO-a i dopuštene identifikacione dokumente na dan izbora.

U zakonu nedostaje jasnoća o tome koji su identifikacioni dokumenti neophodni za dokazivanje identiteta birača na dan izbora. CIK je razjasnio ovo pitanje usvajanjem administrativnog uputstva prema kojem se mogu prihvatiti samo identifikacioni dokumenti izdati od strane Kosova, tj. lična karta, pasoš i vozačka dozvola. Ovoj odluci Srpska lista se protivila i bezuspešno je uložila žalbu. CIK je uputstvo potvrdio 26 dana pre dana izbora, čime je obezbedio razuman vremenski okvir za one koji nemaju važeću ličnu kartu da nabave novu. Posmatrači iz EU EOM nisu dobili opipljive dokaze da ljudi nisu bili u mogućnosti da dobiju novu ličnu kartu pre izbora.

Uprkos vrlo kratkom roku od 41 dan, sve izborne pripreme su završene na vreme i izbori su tehnički dobro pripremljeni. CIK-u je dodeljeno dovoljno finansijskih sredstava iz kosovskog budžeta ubrzo nakon raspisivanja izbora. Posmatrači EU EOM-a procenili su obuku više od 17.000 biračkog osoblja na opštinskom nivou kao dobro sprovedenu. Uprkos velikom broju nevažećih glasova na prethodnim izborima, izgleda da obrazovanje glasača nije bilo prioritet za CIK.

Postoji nedostatak zaštitnih mera protiv lažnog predstavljanja u sistemu glasanja GVK putem pošte, a neke zainteresovane strane su izrazile zabrinutost za verodostojnost procesa. Glasanje za 35.094 glasača koji su se upisali u birački spisak GVK završeno je 5. oktobra. Do ovog roka CIK je primio 15.794 poštanskih pošiljaka sa uslovnim biračkim listićima. Nemačka, Švajcarska i Srbija računaju se sa više od 70 odsto i registrovanih i odbijenih podnosilaca prijava za GVK. Zbog kratkog vremenskog okvira, birači su imali samo 12 dana da se prijave za GVK, a birački spisak nije bio dostupan za javni nadzor tokom perioda potvrde i osporavanja.

V. REGISTRACIJA BIRAČA

Postoji nedostatak poverenja u preciznost i kredibilitet biračkog registra

Ustav garantuje pravo glasa svakom građaninu koji je navršio 18 godina. ZOI čini izbornu mogućnost glasača još i inkluzivnijom, pružajući pravo glasa i ne-građanima, koji ispunjavaju uslove da budu građani. Kosovo ima pasivni sistem registracije birača po kojem CIK sastavlja spisak

⁴ PAN koalicija koju čine PDK, AAK i Nisma, imala je pravo da imenuje dva člana CIK-a. Predsednik je potvrdio imenovanje člana PDK-a, međutim, nije potvrdio nijednog od imenovanih kandidata koje su predložili AAK odnosno Nisma.

birača na osnovu izvučenih zapisa koje je dostavila Agencija za civilnu registraciju. Konačni birački spisak od 1.937.868 glasača koji ne uključuju GVK potvrđen je 19. septembra.

Tačnost i verodostojnost biračkog spiska je dugogodišnji problem. Kosovo ima više registrovanih birača nego što je procenjeni broj stanovnika. Ova anomalija delimično se objašnjava činjenicom da je velika većina kosovske dijaspore bila isključena iz popisa stanovništva 2011. godine, iako su i dalje legalno registrovani u civilnom registru. U nedostatku verodostojnih podataka o populaciji dijaspore, nije moguće proceniti da li je ovo objašnjenje opravdano. Dalje, u biračkom spisku nalaze se mnoge umrle osobe jer ne postoji efikasan sistem za njihovo sistematsko uklanjanje. Veliki broj ljudi iz dijaspore i umrlih glasača na biračkom spisku čini proces glasanja na dan izbora ranjivim u odnosu na potencijalnu zloupotrebu.

VI. OKRUŽENJE ZA KAMPANJU

Konkurentska kampanja u najvećem delu Kosova, mada uz neprikladno korišćenje prednosti postojećih funkcija; postojao je fundamentalni nedostatak konkurencije u kosovskoj srpskoj zajednici

Zvanični period kampanje za ove prevremene izbore je CIK ograničio na 10 dana u odnosu na 30 dana za redovne izbore. Neke od većih stranaka su, međutim, započele kampanju nekoliko nedelja pre zvaničnog početka perioda kampanje. Nedostatak pravila za „pred-kampanju“ stvorio je neizvesnost među izbornim akterima u pogledu vrsta dozvoljenih izbornih kampanja, i umanjio je korisne efekte ujednačenja koje donosi regulisana kampanja.

Ključne teme u kampanji odnosile su se na navode o korupciji i nepotizmu, kao i na buduće odnose između Kosova i Srbije. Bilo je premalo pažnje prema domaćim programima stranaka, a objavljeno je malo suštinskih manifesta. Stranačke kampanje su, sa druge strane, bile dosta fokusirane na vrline svojih kandidata za premijera i navodne slabosti njihovih protivnika. Ovaj fokus na ličnosti, a ne na politike, ograničavao je mogućnost glasača da prave informisane izbore.

Slobode u kampanji su uglavnom poštovane. Intenzivne serije skupova održale su sve glavne stranke koje su želele da predstavljaju kosovske Albance tokom zvaničnog perioda kampanje. Na 48 skupova kojima su prisustvovali dugoročni posmatrači EU u strankama većinske zajednice nije bilo slučajeva zapaljivog govora. Međutim, opštine nisu uspele da obezbede odobrene lokacije i jednak prostor za plakate za stranke, što je koristilo većim strankama koje imaju mogućnosti da plaćaju plakate na privatnom vlasništvu.

U nekim slučajevima, resursi centralne i lokalne uprave raspoređeni su, naizgled, iz političke koristi⁵. Prijavljeni su višestruki slučajevi zloupotrebe položaja gde su navodno nuđeni napredovanje na radnom mestu, produženje privremenih ugovora ili nove pozicije u javnom sektoru. Na primer, javne kompanije za električnu energiju i rudarstvo najavile su veliki broj novih radnih mesta neposredno pre izbora. Takođe je bilo tvrdnji da su medicinsko osoblje, radnici pošte i zaposleni u privatnom sektoru bili prisiljeni da prisustvuju sastancima na kojima su podsticani da glasaju za vladajuću stranku, podrivajući slobodu izbora.

⁵ Ministarstvo poljoprivrede najavilo je 17. septembra šemu od tri miliona evra za bespovratna sredstva do 15.000 evra za male poljoprivrednike. Istog dana odlazeća ministarka poljoprivrede (kandidatkinja za SLS) objavila je video snimak na svojoj ličnoj Facebook stranici sa istaknutom zastavom SLS-a u prvom planu, promovišući taj program. 18. septembra odlazeći ministar za inovacije i preduzetništvo (PDK) pokrenuo je fond za podršku malim i srednjim preduzećima u vrednosti od četiri miliona evra.

Vlada Srbije i lokalne vlasti u opštinama sa srpskom većinom snažno su usmeravali kosovske Srbe da glasaju samo za Srpsku listu. U više slučajeva, ljudima povezanim sa kandidatima za stranke koje se suprotstavljaju Srpskoj listi, a i glasačima uopšte, prećeno je otpuštanjem ili suspenzijama sa položaja koji se finansiraju iz Beograda ili opštinskih funkcija⁶. Stranke koje se nadmeću protiv Srpske liste nisu bile u stanju da pripreme efikasnu kampanju delimično zbog nedostatka finansijskih sredstava, ali i zbog atmosfere straha u zajednici kosovskih Srba, u kojoj je protivljenje Srpskoj listi predstavljeno kao anti-srpski čin. Policija je ispitala nekoliko slučajeva zastrašivanja kosovskih Srba, navodno od strane pristalica Srpske liste. Ova pitanja su značila da vodeća stranka nije dovoljno poštovala temeljne slobode izbora i izražavanja u zajednici kosovskih Srba, niti su ih štatile vlasti u lokalnim opštinama ili kosovske institucije. Bilo je i izveštaja da je srpskim zvaničnicima bio uskraćen ulazak na Kosovo tokom perioda kampanje.

Konkurentski izbori održani su u ostalim nevećinskim zajednicama, uglavnom u kampanji „od vrata do vrata“. Više od 120 kandidata iz tri politička entiteta i nezavisni kandidat kandidovali su se za tri zagarantovana mandata za bošnjačku zajednicu⁷. Svaka od zajednica Roma, Aškalija i Egipćana imala je dve stranke u konkurenciji. Njihove kampanje su karakterisala konkurencija i unutar i između zajednica. Goranska zajednica vodila je žestoku borbu između tri stranke. Na izborima je učestvovala samo jedna turska stranka, ali sa 30 kandidata za dva zagarantovana mandata, biračima je bio pružen određeni stepen izbora.

VII. FINANSIRANJE KAMPANJE

Nedostaje transparentnost po pitanju prihoda i troškova partija, u neadekvatnom regulatornom okviru

Finansije stranaka i kampanja regulisane su Zakonom o finansiranju političkih subjekata iz 2010. godine (ZFPS, poslednji put izmenjen 2013. godine), Zakonom o opštim izborima iz 2008. godine kao i Pravilnikom CIK-a. Ranije ove godine, Skupština nije usvojila nacrt zakona o izmeni ZFPS-a, koji je ocenjen kao „važan korak u pravom smeru“⁸. Regulatorni okvir ne obezbeđuje tačno izveštavanje, blagovremeno objavljivanje ili odgovornost za neregularnosti.

Stranke zastupljene u Skupštini dobijaju sredstva iz javnih fondova⁹. Pored toga, sve stranke mogu primati donacije do 2.000 EUR od fizičkih lica i 10.000 EUR od pravnih lica. Takođe, postoje zabrane određenih izvora donacija, ali nema nijednog ovlašćenja za verifikaciju usaglašenosti. Iako postoji ograničeno prikupljanje sredstava, stranke se oslanjaju na javno finansiranje. Nekoliko sagovornika EU EOM-a tvrdilo je da vladajuće stranke obezbeđuju kompenzaciju svojim donatorima kroz obezbeđivanje ugovora o javnim nabavkama. Po zakonu, sve transakcije treba da se vrše bankarskim transferom preko bankovnog računa stranke. Međutim, donacije i isplate često su vršene u gotovini ili u naturi i ostaju neprijavljene. Nekoliko kandidata je obavestilo misiju da su

⁶ Navodno politički motivisana otpuštanja i suspenzije uključivali su zdravstvene radnike, radnike kako poštanskih tako i opštinskih službi. Takođe su obećani podsticaji glasačima kao što je 1000 radnih mesta koja je obećala Srpska lista. Predsednika Vučića kritikovale su opozicione stranke kosovskih Srba zbog nagoveštaja da će poslovi koje finansira Beograd biti izloženi riziku ukoliko Srpska lista ne osvoji svih deset mesta u srpskoj zajednici.

⁷ Bilo je 374 kandidata za 10 mesta zagarantovanih nevećinskim zajednicama (osim kosovskih Srba). To se upoređuje sa 643 kandidata za 100 mesta koja nisu garantovana nijednoj zajednici.

⁸ Videti Mišljenje Venecijanske komisije 922/2018 o nacrtu Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. No.03/L-174 o finansiranju političkih subjekata. Ovaj nacrt zakona prošao je svoje prvo čitanje u Skupštini, ali je bio drastično izmenjen i na kraju povučen.

⁹ U 2019. godini dodeljeno je 4,2 miliona evra za 13 političkih subjekata sa sedištem u Skupštini. Naime, PAN (PDK, AAK, Nisma) je dobio 1.365.000 evra, VV 1.120.000 evra, LDK i AKR 1.015.000 evra, Srpska Lista 315.000 evra, KDPT i Koalicija Vakati po 70.000 evra, a sedam ostalih nevećinskih stranaka dobilo je po 35.000 evra.

pojedinačno primali doprinose i izvršavali uplate, što je protivno zakonu, jer zaobilaze stranački bankovni račun i to ostaje neprijavljeno.

Politički subjekat može da potroši do 0,5 EUR po registrovanom biraču, što iznosi 986,233 EUR na nivou Kosova. Zakon propisuje da svi troškovi koji su nastali u svrhe kampanje moraju biti prijavljeni, čak i ako su nastali pre raspisivanja izbora. Međutim, nekoliko stranaka je izjavilo da će prijaviti samo rashode nastale tokom deset dana zvaničnog perioda kampanje, što značajno smanjuje transparentnost. Sagovornici EU EOM-a primetili su da stranke nerado prijavljuju sve svoje prihode i rashode zbog njihove upitne legalnosti.

Ne postoji blagovremeno otkrivanje i nadzor je neefikasan. Politički subjekti su dužni da CIK-u dostave izveštaje o finansiranju kampanje u roku od 45 dana od dana izbora. Međutim, Odbor za nadzor javnih finansija Skupštine može imenovati ovlašćene revizore tek u sledećoj godini, a revizija ne može biti završena pre juna 2020. godine. Kancelarija CIK-a za registraciju i potvrđivanje političkih stranaka objavljuje finansijske izveštaje stranaka nakon revizije, što dodatno odlaže objavljivanje. Štaviše, CIK nije objavio na svojoj Internet stranici registar svih donacija za političke subjekte, kako to zahteva zakon.

Revizori, koji su obavezni samo da provere sadržaj finansijskih izveštaja, izrazili su zabrinutost u pogledu njihove tačnosti. Ni Odbor ni CIK nisu obavezni da identifikuju neprijavljene prihode i rashode ili druge moguće nepravilnosti, što ne obezbeđuje smisleni nadzor. Uprkos zakonskim zahtevima, nekoliko političkih stranaka nije objavilo finansijske izveštaje na svojim Internet stranicama, ali nisu izricane sankcije. Štaviše, nekoliko sagovornika EU EOM-a smatra da postojeće sankcije (uglavnom novčane kazne u rasponu od 1.000 do 5.000 EUR) nisu dovoljno odvraćajuće i efikasne u poređenju sa iznosima koji su u pitanju u oblasti partijskih finansija.

VIII. MEDIJI

Mediji i društvene mreže omogućili su biračima pristup informacijama o različitim političkim pogledima

Pluralističko i živo medijsko okruženje omogućilo je biračima pristup raznim političkim pogledima. Glavni izvori podataka o izborima za birače bili su TV kanali zajedno sa Internet medijima i društvenim mrežama, tačnije Facebook-om. Pravni okvir pruža čvrste zaštitne mere za slobodu medija i novinari su mogli slobodno da rade.

ZOI zahteva od svih medija da osiguraju pravedno i ravnopravno izveštavanje o svim političkim subjektima tokom zvanične izborne kampanje. Takođe predviđa minimalnu količinu besplatnog vremena emitovanja programa za sve kandidate. Plaćeni sadržaj dozvoljen je tokom službenog perioda predizborne kampanje, ali, iako je upotreba plaćenih političkih spotova strogo regulisana, rupa u uredbi omogućava političkim subjektima da kupuju neograničen iznos plaćenog emitovanja svojih kampanja u elektronskim medijima. PDK, AAK-PSD i LDK imali su koristi od toga tako što su koristili plaćeno pokrivanje, pored plaćenih političkih spotova. Štaviše, neki televizijski kanali prekršili su uredbu prikazivanjem plaćenih političkih banera tokom svojih debata i političkih programa. Programi osmišljeni za informisanje birača su tako postali još jedno sredstvo za političko reklamiranje. EU EOM je primetio nekoliko prekršaja medija u vezi sa plaćenim političkim spotovima i sponzorisanim programima koji nisu pravilno obeleženi. Nezavisna komisija za medije (NKM), koja je odgovorna za nadgledanje elektronskih medija, u velikoj meri nije uspela da sankcioniše i otkloni kršenje zakona tokom izborne kampanje.

Televizijski kanali i Internet mediji koje je nadgledala misija započeli su izveštavanje o aktivnostima političkih stranaka vezanim za izbore i održavali su TV debate znatno pre početka izborne kampanje¹⁰. Praćenje medija od strane EU EOM-a pokazalo je da je javni TV kanal RTK1 deset dana pre kampanje i tokom službenog perioda kampanje nudio u velikoj meri uravnoteženu pokrivenost političkih subjekata zastupljenih u Skupštini u svojim vestima. Međutim, na vestima je posvetio veliku i prilično pozitivnu pokrivenost PDK-u, sa manje pokrivanja za druge stranke i, ponekad, negativnu pokrivenost za LDK. Privatni TV kanali poput RTV21, KTV, Klan Kosova i T7 nudili su uopšteno izbalansirane vesti i organizovali brojne inkluzivne rasprave o izborima. Ipak, i pored pokušaja medija da se bave određenim temama i politikama, predstavnici stranaka nisu se fokusirali na konkretne predloge političkih platformi, što je podrivalo mogućnost birača da donesu informisanu odluku o svom izboru.

Primarni izvori vesti za zajednicu kosovskih Srba su elektronski mediji iz Srbije. Kosovski javni TV kanal koji emituje program na jezicima nevećinskih zajednica, RTK2, koji nije dostupan u četiri opštine na severu sa srpskom većinom, ponudio je vreme za besplatno oglašavanje i organizovao je debate među političkim strankama koje predstavljaju nevećinske zajednice. Srpska lista odbila je da učestvuje u bilo kojoj raspravi. Neki mediji iz Srbije i jedna kosovska srpska Internet stranica vesti tvrdili su da su bili privremeno onemogućeni da slobodno prate i pokrivaju izbore.¹¹

Internet mediji i društvene mreže nisu regulisani¹². Neki Internet mediji pokazuju partijske uredničke linije, podržavajući ili diskreditujući političke subjekte. Tradicionalni i Internet mediji su u velikoj meri koristili Facebook za prenos uživo i ponovno objavljivanje svojih uredničkih sadržaja, kao i za povećanje publike. Kandidati su iskoristili Facebook kako bi došli do birača sponzorisanim porukama, kako bi mobilisali birače tokom kampanje i za prenos događaja u kampanji uživo. EU EOM uočio je slučajeve na stranicama Facebook-a nepoznate pripadnosti koji vode kampanje narušavanja ugleda sistemskim širenjem plaćenih poruka s obmanjujućim i, ponekad, lažnim sadržajem. Mada je postojala značajna količina oglašavanja u vezi sa kampanjama na Facebook-u na Kosovu, ova društvena mreža još uvek nije sprovela svoju politiku poslovanja na Kosovu, usvojenu na drugim mestima, da u potpunosti obezbedi transparentnost izbornog oglašavanja¹³. Ovo bi omogućilo biračima da znaju izvor sponzorisanih poruka, kao i da procene troškove političkih subjekata na ovoj društvenoj platformi.

IX. UČEŠĆE ŽENA

Mada zakonske odredbe o rodnoj ravnopravnosti treba da se harmonizuju, žene ostaju i dalje nedovoljno zastupljene, naročito na lokalnom nivou

Rodna ravnopravnost sadržana je u raznim odredbama Ustava. ZOI propisuje minimalnu kvotu od 30 procenata za svaki pol na svakoj listi kandidata, kao i za raspodelu poslaničkih mesta. Međutim,

¹⁰ EU EOM je sproveo od 14. septembra do 6. oktobra kvalitativni i kvantitativni monitoring uzorka TV kanala (RTK1, RTK2, KTV, RTV21, Klan Kosova, T7, TV Most i TV Puls), kao i praćenje uzorka na mreži novinarstvo. Detaljni rezultati praćenja medija biće uključeni u završni izveštaj EU EOM-a.

¹¹ Na primer, dana 4. Oktobra, tim novinara iz Radio Beograda tvrdio je da su bili zadržani u policijskoj stanici u južnoj Mitrovici šest sati, bez razloga. Internet portal vesti Kossev.info je naveo da su bili žrtve napada na njihovu Internet stranicu, koja je bila van funkcije nekoliko sati na dan izbora.

¹² Facebook je daleko najpopularnija društvena mreža na Kosovu. Instagram je manje popularan i ne koristi se mnogo u političke svrhe, dok Twitter ima ograničen broj korisnika i nije igrao značajnu ulogu.

¹³ Facebook postepeno u više zemalja uvodi „proces autorizacije“ za oglašivače koji objavljuju reklame i oglase o socijalnim temama, izborima ili politici, sa ciljem jačanja transparentnosti sadržaja povezanog sa ovim pitanjima na svojoj platformi.

noviji Zakon o ravnopravnosti polova¹⁴ predviđa strogu ravnopravnost od po 50 odsto zastupljenosti. Te odredbe nisu usaglašene, što je pitanje koje su u više navrata pokrenuli predstavnici organizacija za ženska prava i koje je ombudsman osporavao na sudu nekoliko dana pre izbora¹⁵. Postoji 1.067 potvrđenih kandidata, od kojih su 343 žene, što predstavlja 32,15% od ukupnog broja kandidata, u skladu s kvotom predviđenom u ZOI. Samo je jedna žena proglašena za kandidatkinju za premijerku. Političke platforme ne bave se dovoljno rodnim pitanjima i izlaznost žena na skupovima koje su posmatrali dugoročni posmatrači u proseku je bila 23,08 procenata, dok su govornice činile 21,97 procenata ukupnog broja govornika na posmatranim skupovima. Kosovska ženska mreža preko svoje mreže NVO-a pokrenula je opsežnu kampanju od vrata do vrata na celom Kosovu kako bi podstakli glasače da odluče da glasaju za žene bez obzira na njihov politički stav.¹⁶

CIK-om predsedava žena, međutim, zastupljenost žena na nižim nivoima izborne administracije i dalje je slaba i iznosi samo 14,33% članova OIK-a. Slično tome, na dan izbora, na biračkim mestima (BM) koje je posmatrao EU EOM, u samo 19% predsedavale su žene, a u BO-ima u celosti, žene su činile 28 procenata članstva. Na BM-ima koje je misija posmatrala, 26 procenata partijskih posmatrača i 44 procenta domaćih posmatrača bile su žene.

X. POSMATRANJE IZBORA

Kosovo ima dobro uspostavljenu mrežu domaćih posmatrača zasnovanih na civilnom društvu, a koordinira ih Kosovski demokratski institut (KDI) pod zastavom „Demokratije u akciji“ (DiA). U periodu pred izbore DiA je rasporedio 72 dugoročna posmatrača širom Kosova radi praćenja kampanje i nadgledanja troškova u kampanji političkih subjekata koji se nadmeću. Na dan izbora DiA je rasporedio preko 2.500 posmatrača koji su pokrili sva biračka mesta. Objavili su nekoliko izveštaja o izornoj kampanji i procesima glasanja i brojanja, a sprovedi su i potpuno paralelno tabeliranje glasova. Sveukupno gledano, velika prisutnost posmatrača iz civilnog društva doprinela je transparentnosti procesa na dan izbora.

XI. GLASANJE I PREBROJAVANJE

Izborni dan protekao je u redu i miru, sa pozitivno ocenjenim sprovođenjem glasanja i prebrojavanja

Dan izbora protekao je u redu i mirno, a posmatrači misije EU EOM nisu zabeležili postojanje većih incidenata. Svih 38 biračkih mesta na kojima je misija posmatrala proces otvaranja otvorena su ili na vreme ili sa zakašnjenjem manjim od 30 minuta. Procedure otvaranja uglavnom su poštovane i celokupno sprovođenje otvaranja je pozitivno ocenjeno na svim promatranim biračkim mestima.

Glasanje je posmatrano i praćeno na 416 biračka mesta u svih 38 opština. Sveukupno sprovođenje glasanja pozitivno je ocenjeno na više od 95 odsto posmatranih biračkih mesta. Posmatrači iz političkih subjekata i civilnog društva bili su prisutni na 94, odnosno 91% biračkih mesta koja su posećena, povećavajući poverenje svih aktera u taj proces. Iako je ukupna ocena bila pozitivna, posmatrači iz EU EOM-a uočili su i nekoliko nepravilnosti. Prekomerna pomoć biračima bila je

¹⁴ Zakon o ravnopravnosti polova (br. 05/L-020) uveden 28. maja 2015. godine i njime se stavlja van snage Zakon o ravnopravnosti polova br.2004/2, u skladu sa CEDAW i nekoliko direktiva EU o ravnopravnosti polova.

¹⁵ Ombudsman je 5. septembra 2019. godine dao javno saopštenje o prevladavanju odredbi Zakona o ravnopravnosti polova nad odredbama Zakona o opštim izborima. Ombudsman je 27. septembra podneo tužbu Osnovnom sudu u Prištini protiv CIK-a zbog rodne diskriminacije na spisku kandidata političkih subjekata.

¹⁶ Delili su flajere sa sloganom „*Koju god listu da izaberete, glasajte za više žena u Parlamentu*“.

primećena na mnogim posećenim biračkim mestima, gde je izgledalo da se pomoć pruža biračima koji za to nisu imali potrebe. Udeo birača koji su pomagali u obeležavanju glasačkih listića na nekim biračkim mestima bio je od 15 do 22 procenta. Više od dva posmatrača iz jednog političkog subjekta bilo je prisutno na 15%, a slučajevi porodičnog ili grupnog glasanja primećeni su na 10 procenata posećenih biračkih mesta. Birači nisu uvek označavali glasačke listiće u tajnosti na 9 posto posećenih biračkih mesta.

Učinak članova BO-a pogoršao se tokom procesa zatvaranja i prebrojavanja i samo 28 od 39 biračkih mesta ocenjeno je pozitivno. To je uglavnom zbog činjenice da se prilično složeni postupci zatvaranja i prebrojavanja često nisu poštovali. Posmatrači iz političkih subjekata bili su prisutni na 34, a posmatrači iz civilnog društva na 35 biračkih mesta koja su posmatrana tokom brojanja. Primopredaju materijala sa biračkih mesta posmatrala su 24 tima u 22 od 38 prihvatnih centara OIK-a. Proces je pozitivno ocenjen u 25 od 26 zapažanja.

Pozitivno je što je CIK obezbedio transparentnost procesa prebrojavanja objavljivanjem preliminarnih nezvaničnih rezultata za političke subjekte na Internetu, podeljenih po biračkim mestima u roku od nekoliko sati nakon završetka regularnog glasanja na biračkim mestima.

U četiri severne opštine sa srpskom većinom OEBS je obezbedio tehničku pomoć za opštinske izborne komisije i za svih 86 biračkih odbora. Osoblje OEBS-a je imalo savetodavnu ulogu, bez izvršnih moći.

XII. IZBORNI SPOROVI

Izborni panel za žalbe i predstavke (IPŽP), nezavisna institucija odgovorna za odlučivanje o prigovorima i žalbama vezanim za izbore, je do 5. oktobra primio 86 žalbi na odluke CIK-a i 247 žalbi. Sve žalbe i prigovori do sada su razmatrani u propisanom roku. Više od 240 podnesenih žalbi odnosilo se na kršenje Kodeksa ponašanja tokom perioda kampanje i perioda tišine, što je rezultiralo značajnim iznosima novčanih kazni¹⁷. Novčana kazna od 30.000 evra izrečena je za video iz kampanje Srpske liste za koji se, po širokom tumačenju relevantnih zakonskih odredaba smatralo da krši kodeks ponašanja za političke subjekte. Do sada su, u šest od osam predmeta koji su stigli do Vrhovnog suda, odluke IPŽP-a potvrđene, uključujući i onu o žalbi koju je podnela Srpska lista protiv odluke IPŽP-a o prihvatljivim identifikacionim dokumentima za dan izbora.

Elektronska verzija ove Preliminarne izjave dostupna je na Internet stranici Misije:

www.eomkosovo2019.eu

Za više informacija, molimo kontaktirajte:

Marek Mračka, službenik EU EOM-a za medije i odnose sa javnošću

+383 49 405 780 marek.mracka@eomkosovo2019.eu

Izborna posmatračka misija Evropske unije na Kosovu, Hotel Swiss Diamond, Priština

¹⁷ Ukupan iznos izrečenih novčanih kazni je 328.450 EUR. PDK je kažnjen sa 91.700 EUR, AAK-PSD 82.400, LDK 74.300, Srpska Lista 36.100 EUR, i Nisma-AKR-PD 33.000 EUR.